

Ki fordította le először svédre a Régi Kalevala 29. énekét?

A Kalevala, már a korábbi változat, az úgynevezett Régi Kalevala (Vanha Kalevala) összeállításának, megjelenésének a finn nemzeti mozgalomra és irodalomra rendkívüli hatása volt. Az eposz jelentőségét fölismerve egy-egy énekét, részletét a finn értelmiség legjobbjai közül néhányan már igen korán — még az eposz megjelenése előtt vagy közvetlenül utána — svédre fordították. Elias Lönnrot a Régi Kalevala 11. énekét, illetve a 14. és a 28. ének részleteit¹, Johan Ludvig Runeberg, Carl Niklas Keckman nyersfordítása alapján, a 15. éneket, az eposz kezdő sorait és valószínűleg a 28. ének egy részét², az 5. éneket pedig Erik Alexander Ingman³. Abraham Poppius és Frans Mikael Franzén átültetése, illetve fordításrészletei szinte teljes egészében kéziratban maradtak és részben elkallódtak. A Régi Kalevala teljes svéd fordítását — a korábbi átültetések fölhasználásával vagy figyelembevételével — Mathias Alexander Castrén adja ki 1841-ben.⁴

A Kalevala-részletek legelső tolmácsolásai közé tartozik a 29. runo legkorábbi svéd átültetése is, amely a „Helsingfors' Morgonblad” 1836-os évfolyamának 17. számában február 29-i dátummal jelent meg. A fordítás szerzőjét nem jelzik, a szöveg előtt az (Insåndt.) [Beküldött] megjegyzés áll. A finn filológia a svédre fordítást nagy valószínűséggel a Lönnroténak tartja. A „Valvoja” Setälä által összeállított Kalevala-száma szerint az átültetést azért kell a Lönnroténak gondolnunk, mert a Régi Kalevala második része, amely a 29. éneket is tartalmazza, a könyvesboltokban csak 1836 március elején jelent meg.⁵ Hänninen⁶ és Ragnar Öller⁷ is Lönnrot művei közé sorolja a fordítást. Lönnrot-monográfiájában Aarne Anttila ugyancsak arra hivatkozik, hogy a Régi Kalevala második része 1836 márciusában került a könyvesboltokba, és ezért az átültetést szintén a Lönnroténak tartja, bár megjegyzi, hogy a dolog bizonytalan.⁸

¹ Helsingfors' Morgonblad 1835. 91—93. sz. (A címben tévesen a 9. runónak mondják), illetve 53—55. sz. (Az utóbbi helyen — amelyre Väinö Kaukonen volt szíves fölhívni a figyelmemet — „Björnfesten” [Medveünne] címmel).

² Helsingfors' Morgonblad 1836. 47—49. sz., 1837. 30. sz., a 28. ének fordításrészletét Runeberg nem publikáta, Castrén viszont föltehetőleg átvette fordításába (Helsingfors 1841).

³ Helsingfors' Morgonblad 1836. 79—80. sz.

⁴ L. — az előző adatokra is — Valvoja 1909: 256—62; Laina Hänninen, Luettelo ennen v. 1927 painetusta Kalevalaa koskevasta kirjallisuudesta. Helsinki 1928. 261 l.

⁵ Valvoja 1909: 257.

⁶ L. a 4. jegyzetet!

⁷ Ett kvarts sekel av vårt litterära liv 1823—1853. Helsingfors, 1920. 46—47.

⁸ Elias Lönnrot Elämä ja toiminta. I. köt. Helsinki 1931. 248, II. köt. Helsinki 1935. 410.

A Finn Irodalmi Társaság (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) Irodalmi Kézirattárában kutatva, Keckmannak, a Társaság első titkáranak, a finn nyelv egyetemi lektorának egy levele akadt a kezembe, amelyet Helsinkiből 1836. március 12-én írt Lönnrotnak. Ebben többek közt ezt kérdezi: „Mitäs arvelet Ingmannin ruotsintamasta (!?) 29^{sta} Kalevalan runosta?”⁹ [Mi a véleményed a Kalevala Ingman által svédre fordított 29. énekéről?] Lönnrot Kajaaniban keltezett válaszlevelét március 22-én kezdi el, de csak április 8-án folytatja. A kérdésre a második részben felel: „Kysyt Ingmannin ruotsintamasta 29:stä runosta ja näyttää se minusta kylläki luonnistuneen, paitsi mitä arvelen, ei sopivaksi, yhtä Suomen runovärsyvä ruotsissa kahteen värsyyn jakaa, jota ei aina ole varonut.”¹⁰ [Kérdezel az Ingman által svédre fordított 29. runóról. Nekem nagyon is sikerültnek látszik, pusztán azt nem tartom megfelelőnek, hogy egy finn verssort a svédben két sorba oszt, amire nem mindig ügyelt.] Ha a 29. éneknek a „Helsingfors' Morgonblad”-ban megjelent átültetését összevetjük a finn szöveggel, valóban találunk több olyan finn sort, amelynek a tartalma a svédben két sorba került. Így például a 15. (Harwon Ahti antanewi, — magyarul: Ritkán ad mit Ahti vissza¹¹) vagy a 61. sor (Koiwu taiten wastaeli — Nyírfa helyesen így felel¹²), fordítása a svédben a következő sorba szintén átnyúlik: „Sällan ock ifrån sig lemnar /Ahti hvad han en gång fångat.”, illetve: „Björken, så till svar forstandigt/ Talar, höjande sin stämma.”. Ugyanez a helyzet a 89., a 143., a 165., a 219. és a 222. sor esetében.¹³ A levelek dátuma, az idézett levélrészletek és az említett Régi Kalevala-sorok tanúsága alapján tehát világos, hogy a Régi Kalevala 29. énekének első svéd fordítását nem Lönnrot, hanem Ingman készítette.

Ingman jeles orvos, később orvosprofesszor volt, de irodalmi munkásságot szintén végzett, és nyelvújítóként is számon tartják. A Finn Irodalmi Társaságnak alapító tagja, 1844–45-ben pedig titkára volt. Magyar kapcsolataira most bővebben nem térek ki, csak megemlítem, hogy 1847-ben Ingman Magyarországon járt, s első volt aki a magyar–finn tudományos és kulturális kapcsolatok megteremtésén közvetlenül munkálkodott. Levelei alapján útjáról a helsinki „Suometar” című folyóirat számolt be.¹⁴ Ingman Pesten a hasonló érdeklődésű orvosprofesszor és nyelvújító, Bugát Pál vendége volt, s kölcsönösen tanították egymást finnre, illetve magyarra. Ingman ekkor a Magyar Természettudományi Társulat — nyilván Bugát Pál elnök javaslatára — külső tagjául választotta. Így ő az első finn, akit egy magyar tudományos társaság tagjául hívott meg. Ingman igen büszke volt erre. A Finn Irodalmi Társaság könyvtárának olvasótermében függött portréján úgy festette meg magát, hogy a háttérben a tagsági oklevél látszik, és a magyar szöveg jó része is olvasható: „Királyi Magyar Természettudományi Társulat Ingman Érik

⁹ A Finn Irodalmi Társaság (SKS) Irodalmi Kézirattárának levélgyűjteménye 3. köt. 209.

¹⁰ Uo. 20. köt., a másolat uo. Lönnrotiana 363. köt.

^{11,12} A magyar fordítás Reguly Antal Régi Kalevala-fordítástöredékéből való. L. A. Molnár: Könyv és Könyvtár 9(1973): 277.

¹³ A fordítások összevetésében nyújtott segítségért köszönetet mondok Tapio Peltolának. Mellékesen jegyzem meg, hogy a svédesítésből a 9., a 10., a 124. és a 125. sor hiányzik, a 45. és 46. sornak pedig a svédben csak egy felel meg.

¹⁴ 1847. 42., 44. sz.

Sándor Urat augusztus 29 1847 ben tartott közgyii . . . levelező tagut választotta. Költ Pesten 1847.”¹⁵

Filológiai kutatással ki lehetett mutatni, hogy Ingman Régi Kalevala-példánya, amelyből Bugátot tanította, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában van. Bugát ajándékként került oda, neki pedig nyilván Ingman adta. A Kalevala-példányba különböző helyeken mintegy hétszáz sornyi svéd fordításrészlet van beírva, ami maga is tanúskodik Ingmannak a fordításra tett előkészületeiről.¹⁶ A 29. runónál azonban egyetlen glossza sincs. Ez ugyancsak azt bizonyítja, hogy ennek fordítását Ingman még valóban a kötet (második részének) megjelenése előtt, valószínűleg egy Keckmantól, a kiadás intézőjétől kapott kézirat vagy korrektúra alapján végezte.

Érdekes, hogy Reguly Antal Régi Kalevala-fordítástöredéke — vagy legalábbis az, amit ismerünk belőle — a teljes első és második ének mellett a harmadik és épp a huszonkilencedik ének egy részét tartalmazza. Az átültetés készítésének idejét különböző okokból 1840 őszére teszik, amikor Reguly Vaasában tartózkodott. Ott pedig kapcsolatban volt Ingmannal, s így talán föltehetjük, hogy a fordításban Ingman szintén segítségére volt.¹⁷

A. MOLNÁR FERENC

Who Translated First the 29th Song of the Old Kalevala?

by FERENC A. MOLNÁR

The 29th song of the earlier version of Kalevala, that is the Old Kalevala (Vanha Kalevala), was published first in Swedish translation in Helsingfors' Morgonblad 1836, No. 76—78 on 29th February. As the second part of the Finnish epos containing the 29th song was issued only in March 1836, according to Finnish philology the translator of the above mentioned song was Elias Lönnrot himself, the collector and compiler of Kalevala. On the basis of Lönnrot's and Carl Niklas Keckman's unpublished correspondence the author of this article points out that the translation was done by Erik Alexander Ingman, who had obviously received the manuscript of the song before its publication. Ingman was a prominent figure of the Finnish national movement, who visited Hungary and made efforts to foster the development of Finnish-Hungarian cultural and scientific relations.

¹⁵ Korábbi följegyzésem elveszvéen, a szöveget Hannu Launonen olvasata és Eila Tuovinen szíves levélbéli közlése (1976. 11. 19.) alapján hozom. 1980-ban a kép már nem volt az olvasóteremben, s rövid ottlétemkor a könyvtárosok csak annyit tudtak mondani, hogy az épület egy másik helyiségébe kerülhetett.

¹⁶ A. Molnár, E. A. Ingmanin Kalevala-kappale Unkarin Tiedeakatemia kirjastos-sa. Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum. Pars VII. Turku 1981. 383—390.

¹⁷ L. A. MOLNÁR: Könyv és Könyvtár 9: 262, 268—269.

